

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Edistyksellisen kansansivistystyön rajat: Vapautuksen pedagogiikan nousu ja tuho suomenruotsalaisessa kansandemokraattisessa liikkeessä

Ahlskog, Jonas; Wickström, Mats; Ehrstedt, Johan

Published in:

Luokkataistelua ruotsiksi : Identiteetti ja ideologia 1900-luvun suomenruotsalaisessa työväenliikkeessä

Published: 07/09/2023

Document Version

Final published version

Document License

Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Ahlskog, J., Wickström, M., & Ehrstedt, J., (TRANS.) (2023). Edistyksellisen kansansivistystyön rajat: Vapautuksen pedagogiikan nousu ja tuho suomenruotsalaisessa kansandemokraattisessa liikkeessä. In J. Ehrstedt, M. Kaihovirta, E. Kaukonen, & M. Wickström (Eds.), *Luokkataistelua ruotsiksi : Identiteetti ja ideologia 1900-luvun suomenruotsalaisessa työväenliikkeessä* (pp. 231-257). Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. <https://helda.helsinki.fi/bitstreams/29a0ea89-c4c3-4182-aa82-b5d9d3ff7dfe/download>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Edistyksellisen kansansivistystyön rajat

Vapautuksen pedagogiikan nousu ja tuho suomenruotsalaisessa kansandemokraattisessa liikkeessä

Kommunistisen liikkeen vallankumouksellinen tavoite on sidoksissa teoriaan pohjautuvaan yhteiskunta-analyysiin. Kuten Lenin tunnetusti julisti: ”Ilman vallankumouksellista teoriaa ei voi olla vallankumouksellista liikettäkään”.¹ Tästä käänteentekevästä lähtökohdasta käsin oli itsestään selvää, että kansansivistystyön sisältöä ja muotoa koskevilla kysymyksillä oli 1900-luvulla suuri merkitys kommunistisen liikkeen aloitteelle herättää työväestön vallankumouksellinen luokkatietoisuus. Artikkelissamme tutkimme suomenruotsalaisen kansandemokraattisen sivistysjärjestön Folkets Bildningsförbundin (FBF) sisällä vallankumousvuoden 1968 vanavedessä käytyä poliittista ja ideologista taistelua edistyksellisen kansansivistystyön pedagogiikasta. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa vanhan ja uuden maailman välille syntyneitä ideologista konfliktivöhykettä, jonka jakolinjat olivat seuraavat: yhtäältä Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) johtavien kaaderien edustama, perinteiseen leninistiseen ajatteluun pohjannut näkemys edistyksellisen kansansivistystyön luonteesta ja tarkoituksesta, toisaalta uuden vasemmiston edustama näkemys kansansivistystyön dialogisesta luonteesta, joka tässä nimellisessä tapauksessa oli saanut innoituksensa brasilialaisen

filosofin Paulo Freiren kehittämästä vapautuksen pedagogiikasta. Tutkimuksessa osoitamme kuinka edistyksellisen kansansivistystyön pedagogiikkaa koskevat kysymykset, ja siten myös vapautuksen pedagogiikan myötä- ja vastoinkäymiset Suomessa, kietoutuivat yhteen suomalaisen kommunistisen liikkeen sisällä erityisessä historiallisessa tilanteessa käydyn valta- ja ideologisen taistelun kanssa. Artikkelin muodostaa samalla yhden ensimmäisistä tutkimuksista, joka käsittelee sosiaalidemokraateista vasemmalle sijoittuneiden piirien kansansivistystyön pedagogiikkaa Suomen ruotsalaisessa historiassa.

Kansandemokraattisen liikkeen suomenruotsalainen sivistysliitto

Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) piirijärjestö Ruotsalainen Työväenliitto (Finlands Svenska Arbetarförbund, FSA) ja SKP:n hallinnassa olleen Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) ruotsalaisjaosto perustivat FBF:n Helsingissä 24. huhtikuuta 1946. Kaikki SKP:n jäsenet olivat myös SKDL:n jäseniä, eli kansandemokraatteja, sillä ensin mainittu oli SKDL:n yhteisjäsen. Enemmistö SKDL:n suomenruotsalaisista jäsenistä ei ollut kommunisteja, mutta kansandemokraattien keskeisissä toimielimissä valtaa pitivät silti SKP:n kaaderit. FBF perustettiin nimenomaan suomenruotsalaiseksi ja sosialistiseksi sivistysliitoksi. Sen esikuvana toimi ruotsalainen Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) ja ABF:n edustaja myös oli myös läsnä FBF:n perustamiskokouksessa. Toisin kuin ABF, jossa kommunistit olivat koko ruotsalaisessa työväenliikkeessä hegemonisessa asemassa olleiden sosiaalidemokraattien määräysvallan alaisia, oli FBF suomenruotsalaisten sosiaalidemokraattien ja kommunistijohtoisten kansandemokraattien yhteinen pyrkimys yhdistää suomenruotsalainen työväenliike vähemmistökansalliselta pohjalta.² Vuoden 1945 eduskuntavaaleissa 50 ja vastaavasti 49 kansanedustajapaikka saaneiden SDP:n ja SKDL:n kansanrintamayhteistyön kaaduttua valtakunnallisella tasolla vuonna 1948, ei kestänyt kauaa

ennen kuin myös FBF:n suomenruotsalaiset saumat alkoivat nautista liitoksissaan. Vuosikokouksessa 1949 sosiaalidemokraatit marssivat ulos, eivätkä koskaan palanneet. FBF kuitenkin säilyi itsenäisenä, valtionapua nauttivana ruotsinkielisenä kansansivistystyön liittona, joka kuului suomalaisen kansandemokratian piiriin yleisellä tasolla ja erityisesti suomenruotsalaisen kansandemokraattisen liikkeen ainoaksi SKDL:n lakkauttamiseen saakka vuonna 1990.³

Kommunisti Harri Edgren johti FBF:n toimintaa 1950-luvun alusta 1970-luvun puoliväliin asti. Hänen taustansa ylemmässä porvaristossa, hänen kaunokirjallisuutta kohtaan tuntemansa intohimo ja hänen aikuisiässä tapahtunut kääntymyksensä kommunismiin tekivät hänestä monella tapaa oudon linnun sotien jälkeisessä suomenruotsalaisessa kansandemokraattisessa liikkeessä. Sivistysporvarillisuudestaan huolimatta – tai pikemminkin sen ansiosta – Edgrenistä tuli yksi liikkeen värikkäimmistä persoonallisuuksista asemassaan FBF:n sihteerinä ja itse itsensä nimittäneenä opintorehtorina. Edgrenin mukaan työläisten perehdyttäminen oman kansallisuutensa (eli suomenruotsalaisten) rikkaaseen kulttuuriperintöön kirjallisuuden ja taiteen muodossa oli kommunistisen luokkataistelun edellytys. Tämä johti aika ajoin konflikteihin Edgrenin ja kommunististen puolueoimittisijoiden välille, sillä jälkimmäisten mielestä FBF:n olisi ennemminkin pitänyt keskittyä ammattiyhdistys- ja kunnallistietoutteen suomenruotsalaista kirjallisuutta käsittelevien opintopiirien ja kirjanäyttelyiden sijaan. Vuonna 1909 syntyneellä Edgrenillä oli myös sukupolvensa sivistysmiehille ominainen näkemys kansansivistystyön pedagogisesta rakenteesta: kansansivistäjä oli auktoriteetilla ja ideologisella päätöksellä varustettu oppimestari, joka korkeammasta asemastaan käsin koulutti työläis- ja talonpoikaisväestöä. Puhuessaan pedagogiikan hierarkiasta Edgren väitti tiukasti, että: ”[O]pintojohtajan ja opettajan keskeistä asemaa ei saa asettaa kyseenalaiseksi. Erityisesti tämä koskee pedagogista puolta, joka tässä yhteydessä on aina ratkaisevan tärkeä. Aikuiskouluutus ei luonnollisestikaan ole sellainen kenttä, jolla kuka tahansa voi niittää laakereita millä tavoin tahansa.”⁴

Vakavin konflikti Edgrenin ja SKP:n suomenruotsalaisten kaaderien välillä syttyi hänen yli kaksi vuosikymmentä kestäneen opintorehtorin pestinsä loppupuolella. Kaaderien silmissä Edgrenin suurin hairahdus ei ollut hänen perinteinen ja hierarkkinen pedagogiansa, vaan se, että hän vuoden 1968 tapahtumien seurauksena syntyneen nuorisoradikalismien aikana liittoutui SKP:n puhdasoppisten ryhmittymän kanssa, joka halusi kääntää niin puolueen kuin kansandemokratiankin (takaisin) vasemmalle.⁵ Ryhmittymää tultiin kutsumaan vähemmistökommunisteiksi tai taistolaisiksi SKP:n varapuheenjohtaja Taisto Sinisalon mukaan. 1960-luvun lopulta lähtien vähemmistökommunistit olivat avoimessa konfliktissa päävastustajiensa enemmistökommunistien kanssa. Konfliktissa oli kyse laajasta kirjosta ideologisia ja organisatorisia kysymyksiä, mutta kolme kysymystä olivat tärkeidessään ylitse muiden: suhde Neuvostoliittoon, uudistusmielisyys ja muiden puolueiden kanssa tehtävä yhteistyö. Useimmille vähemmistöläisille oli yhteistä kommunistinen puhdasoppisuus, vallankumousinto ja näkemys Neuvostoliitosta kapitalismin vastaisen taistelun välttämättömänä osana.

Suomenruotsalaisissa piireissä vähemmistökommunismien lipunkantajia löytyi ennen kaikkea Helsingin ja Turun yliopistokaupungeissa eläneiden nuorten opiskelijoiden keskuudesta. Näiden joukossa oli myös Suomen nykyään kenties tunnetuin kapitalisti Björn Wahlroos. 1970-luvun alussa FBF toimi suomenruotsalaisten vähemmistökommunistien keskusjärjestönä. Liittoa edelleen muodollisesti hallinneet vanhemman polven enemmistökommunistit halusivat laittaa pisteen tälle toiminnalle joutumatta erottamaan tunnettua ja kentällä suosittua Edgreniä. Vanha puolueoimistijakaarti sai tilaisuutensa vuonna 1974 Edgrenin jäädessä eläkkeelle. He halusivat samalla kertaa lopulta-kin irrottaa FBF:n nuorten vähemmistökommunistien otteesta ja toteuttaa pitkään kaavailun ajatuksensa liiton sivistystoiminnan saattamisesta poliittisesti tarkoituksenmukaiselle uralle. Enemmistösiivellä ei kuitenkaan ollut virkaan sopivia ehdokkaita omasta takaa ja ainoat pätevät, ei-vähemmistökommunistit virkaa hakeneet olivat uutta vasemmistoa edustaneet feministit

Birgitta Boucht ja Carita Nyström. He olivat jättäneet yhteisen hakemuksen FBF:n liittosihteeriksi ja vastaavasti opintorehtoriksi. Vapauttaakseen FBF:n vähemmistöläisistä, ja elätellen toiveita naisten asettumisesta enemmistökommunistien riveihin, päättivät vanhat enemmistöläisiin kuuluneet miehet FBF:n johtokunnassa palkata Bouchtin ja Nyströmin syksyllä 1974.⁶

Vapautuksen pedagogiikka saapuu kansandemokraattien suomenruotsalaiseen sivistysliittoon

Boucht ja Nyström aloittivat johtamistyönsä esittämällä kaksiosaisen ohjelmajulistuksensa FBF:n vuosikokouksessa 23. huhtikuuta 1975. Yhtäältä ohjelmajulistuksessa todettiin liiton järjestöllisen suomenruotsalaisen autonomian olevan keskeistä jatkossakin, toisaalta julistus sisälsi radikaaleja muutoksia liiton pedagogiikkaan. Järjestöllisessä mielessä Boucht ja Nyström tähdensivät sen tärkeyttä, että FBF säilyisi autonomisena sosialistisena suomenruotsalaisena sivistysjärjestönä, joka kilpailisi Svenskfinlandin porvarillisten ja sosiaalidemokraattisten sivistysinstituutioiden kanssa. Boucht ja Nyström vastustivat tiukasti suunnitelmia liiton yhdistämisestä vuonna 1964 perustettuun suomenkieliseen kansandemokraattiseen Kansan Sivistystyön Liittoon (KSL). Bouchtille asia ei ollut taloudellinen ja hallinnollinen, vaan ennen kaikkea ideologinen, sosialistinen ja vähemmistökansallinen:

Päinvastoin, ruotsinkielisille kansandemokraateille ja kommunisteille on oltava ensiarvoisen tärkeää ylläpitää alinomaan tietoisuuttaan siitä, kuinka tärkeä koko ruotsinkieliselle liikkeellemme on oma itsenäinen kulttuuri- ja sivistysjärjestö, jonka ensijaisena tehtävänä on toimia suomenruotsalaisen työtätekevän väestön keskuudessa. Mikäli FBF ei niin tee, voimme olla varmoja siitä, että muut opintojärjestöt tarttuvat työhön ja ottavat ruotsinkielisen kentän haltuunsa. Jo nykyään monet tosiasiallisista ja potentiaalisista hengenheimolaisistamme opiskelevat Svenska studieförbundetin tarjoamissa puitteissa mm. siksi, että FBF ei ole kyennyt

tarjoamaan vaihtoehtoja heidän kurssivalikoimalleen, joka on FBF:n vastaavaa laajempi. Myös opintotoiminta heijastaa Ruotsalaisen kansanpuolueen hegemonista asemaa Svenskfinlandissa. FBF:llä ei ole mitään syytä vahvistaa edellä mainittua hegemonia entisestään luopumalla itsenäisyydestään ja tahdostaan toimia niin laajapohjaisesti kuin vain mahdollista. Suomenruotsalaisten tarve edistykselliselle kulttuuri- ja sivistysvaihtoehdolle on huutava. FBF:n tehtävänä täytyy olla tämän tarpeen tyydyttäminen. Ja voidaksemme tehdä sen, meidän täytyy lakata uskomasta myyttiin kaksikielisestä suomenruotsalaisesta kansasta, jonka tarpeet tulevat tyydytetyiksi suomenkielisten järjestöjen palveluksessa olevien ruotsinkielisten työntekijöiden toimesta.⁷

Bouchtin vaihtoehtoisen ja itsenäisen suomenruotsalaisen kulttuurin ja sivistyksen puolesta pitämä puhe oli samalla myös voimakasta kritiikkiä niin porvarillista Ruotsalaista kansanpuoluetta kuin senaikaista kaksikielisyysideologiaa kohtaan. Muun muassa yksinomaan ruotsin kielellä toimineita järjestöjä oli jälkimmäisen nimissä lakkautettu. Puhe oli myös uusien toiminnanjohtajien yritys tehdä järjestöstä näköisensä ja tehdä tyhjäksi SKP:n ruotsinkielisten kaaderien ajatus FBF:n yhdistämisestä suomenkielisen KSL:n kanssa. Kaaderit olivat elätelleet mainittua ajatusta siitä saakka, kun KSL perustettiin 1964. Liitto oli muutosten kourissa, mutta tässä nimenomaisessa kysymyksessä uudet toimitsijat Boucht ja Nyström olivat samalla linjalla edeltäjänsä Edgrenin ja tämän bolševistiseen kansallisuusteoriaan pohjaavan vähemmistönationalistisen näkemyksen kanssa.⁸

Uuden johdon vaatimukset syvälleikäyivistä muutoksista liiton kansansivistystoiminnassa liittyivät ennen kaikkea pedagogiikkaan. Bouchtin ja Nyströmin uudistusten radikaalin luonteen ymmärtämiseksi on ensin luotava silmäys suomalaisessa kommunismissa vallalla olleeseen näkemykseen kansansivistystyön roolista.⁹ Suomen kommunisteille klassista menestystarinaa edusti epäilemättä lokakuun vallankumous 1917, ja sen tärkein johtaja ja teoreetikko V. I. Lenin. Lokakuun vallankumouksen menestys todisti bolševikkien etujoukkoajatteluun pohjautuvan järjestäytymisteorian oikeaksi: menestys on saavutettavissa, kun

kommunistista liikettä johtavat vallankumouksellisten työläisten ja intellektuellien muodostama ammattimainen eliitti. Myös Leninin kenties tunnetuin kommunistista järjestötyötä käsittelevä teos *Mitä on tehtävä?* tulkitaan usein etujoukkoajattelun puolesta esitetyksi argumentiksi. Työläisten spontaania järjestäytymiskykyä kohtaan tunnettu epäluulo on keskeisessä roolissa Leninin vaikutusvaltaisessa pamfletissa. Leninin mielestä työläiset eivät olleet koskaan kykeneviä etenemään reformismia ja ”trade-unionismia” pidemmälle, koska luokkataistelu ei automaattisesti johtanut vallankumoukselliseen luokkatietoisuuteen. Tästä syystä Lenin lainasi samassa yhteydessä hyväksyvästi Karl Kautskyn esittämää ajatusta, jonka mukaan puolueen tehtävänä on ”tuoda proletariaatille... *tietoisuus* asemastaan ja tehtävästään”.¹⁰ Toisin sanoen kommunistinen ideologia ja vallankumouksellinen teoria eivät syntyneet työläisten parissa itsestään, vaan heidän yläpuolellaan olevien – ja heidän luokka-asemansa heitä itseään paremmin ymmärtävien – vallankumouksellisten johtajien oli annettava se heille.

Bouchtin ja Nyströmin ajatukset jäsenten aktiivisesta osallistumisesta sivistystyöhön muodostavat jyrkän vastakohtan johtajien roolia painottavalle leninistiselle käsitykselle. Boucht painotti, että FBF:n tulevaisuus raikkaana autonomisena vaihtoehtona vaati jäsenjärjestöiltä aktiivista otetta ja vastuunkantoa mitä tuli konkreettisen sivistystoiminnan pyörittämiseen. FBF:n toimitsijoiden ei ollut mahdollista perustaa ja johtaa opintopiirejä, eikä heidän myöskään pitäisi tehdä niin:

[J]okaisen järjestön ja jokaisen kiinnostuneen ryhmän tulee itse kartoittaa tarpeensa ja tehdä omat aloitteensa. Ja tätä tehtäessä on kulttuurin ja opiskelun käsitteet ymmärrettävä niin laaja-alaisesti kuin vain mahdollista ja uskallettava puhua omista todellisista tarpeistaan ja kiinnostuksen kohteistaan. Meidän on vapautettava ihmisten omat luovat resurssit, korostettava kulttuurin olevan osallisuutta ja painotettava, että kulttuuria ei voi ylläpitää, jos emme anna ihmisten oman luovan voiman virrata vapaasti, jos emme luota heihin. Myös opiskelutyön yhteydessä puhutaan juhlallisesti siitä, kuinka tarvitsemme johtajia, ihmisiä jotka sa-

novat miten asioiden pitää olla. Ja mikäli näitä johtajia ja luennoitsijoita ei ole saatavilla, niin luullaan, että opiskelut tyrehtyvät ennen alkamistaan [---] Näin ei voi jatkua. Meidän on saatava toimintaamme mukaan kaikki ne, jotka uskovat demokraattisen kulttuuri- ja koulutustoiminnan mahdollisuuksiin suomenruotsalaisella taholla ja tuntevat tarvetta osallistua siihen, ja kaikki ne, jotka rohkenevat esittää visioita sen suhteen, miten tämä työ tul- laan muotoilemaan ja mitä se tulisi merkitsemään matkalla kohti todellista tasa-arvoa yhteiskunnassamme.¹¹

Edistykseellisen kansansivistystyön ihanteet – osallisuus ja luot- tamus tavalliseen kansaan – olivat yksinkertaisesti vieraita käsit- teitä kansandemokraattien leninistisille näkemyksille. Tavallisen kansan edustajien osallisuus sivistysprosessissa oli kuitenkin ai- van keskeinen osa brasilialaisen vapautuksen pedagogin Paulo Freiren teorioissa. Freiren pedagogiikan kenties kaikkein keskei- sin ajatus on se, että kaikkien yhteiskunnan sorrettujen organi- soimiseen ja vapauttamiseen tähtäävien yritysten tulee lähtökoh- taisesti luottaa ihmisten omiin kykyihin. Kuten Freire kirjoittaa:

He puhuvat kansasta, mutta eivät luota siihen, vaikka kansaan luottaminen on vallankumouksellisen muutoksen välttämätön ehto. [...] [T]ietoisien toiminnan saavuttamiseksi on kuitenkin luotettava sorrettuihin ja heidän kykyynsä ajatella. Ilman luotta- musta kukaan ei voi toteuttaa dialogia, reflektiota tai kommuni- kaatiota. Sen sijaan päädytään käyttämään iskulauseita, julistuk- sia, monologeja ja käskyjä.¹²

Freiren ajatuksenjuoksu poikkesi täysin kansandemokraattien kansansivistystyötä koskevista, pohjimmiltaan hierarkkisista ja Leninin opinkappaleisiin nojaavista näkemyksistä, joille oli tun- nusomaista kansan omaa aloitteellisuutta kohtaan tunnettu epä- luulo. Iskulauseiden, julistusten ja käskyjen käyttö olivat Freiren näkökulmasta tarkasteltuna rappiota, mutta suomalaisten kom- munistien näkökulmasta ne olivat vallankumouksellisen etujou- kon propagandatyössään tarvitsemia välttämättömiä ja ongel- mattomia välineitä. Tämän vastakohtana Freire sanoo myös, että

sorrettujen vapautus ei tule tapahtumaan heidän yläpuolelleen asettautuneen johdon heille ”tuoman” vallankumouksellisen tietoisuuden voimin, vaan siihen tarvitaan tasa-arvoisia dialogeja sorrettujen ja johtajien välillä, jotka saavat ensin mainitut ottamaan käyttöön omat voimavaransa ja kykynsä vapaustaistelun hyväksi. Kirjoittaessaan vallankumouksellisesta johtajuudesta Freiren näkemys eroaa leninistisestä opista kuin yö päivästä:

Vapautukseen pyrkivän vallankumouksellisen johdon oikea toimintamalli ei olekaan ”vapautta julistava propaganda”. Johto *ei* voi ”istuttaa” sorrettuihin uskoa vapauteen ja ajatella näin voittavansa heidän luottamuksensa. Oikea toimintatapa on dialoginen. Sorrettujen vakuuttuminen siitä, että heidän on itse taisteltava vapautuksensa puolesta, ei ole vallankumousjohdon antama lahja vaan heidän oman tiedostamisensa tulosta.¹³

Freiren dialogista vapautuksen pedagogiikkaa ja kansandemokraattien vaalimaa leninististä etujoukkoajattelua erottava ideologinen kuilu oli pohjaton. Esittelemällä Freiren ajatuksia FBF:n tulevaisuutta koskeneessa ohjelmajulistuksessaan – joskin Freiren nimeä mainitsematta – uusi johtokaksikko otti näkyvästi etäisyyttä kansandemokraattisessa liikkeessä vallinneeseen pedagogiseen paradigmaan. Samoin Bouchtin puhe demokratian ja luottamuksen puolesta oli kansandemokraattisen liikkeen autoritääristen piirteiden arvostelua. On syytä muistaa, että Boucht piti puheensa yleisölle, jonka joukossa oli kovien hierarkioiden kovettamia kommunisteja. FBF:n uuteen manifestiin ei kellään heistä kuitenkaan ollut mitään huomauttamista. Bouchtin puheenvuoron jälkeen ainoastaan veteraanikommunisti Runar Nordgren puhui asiaan liittyen ja hän ilmaisi tukensa aikomukselle ”kaikin keinoin” säilyttää FBF:n itsenäisyys.¹⁴ Toisin sanoen SKP:n kaaderit vahvistivat tukemansa liiton suomenruotsalaista autonomiaa, kun taas kysymys pedagogiikasta ohitettiin, ainakin toistaiseksi, kaikessa hiljaisuudessa.

Sivistystä kansan *kanssa*

Freire tähdentää usein sitä, että vallankumouksellinen opettaja ei tee työtä sorrettujen *puolesta* vaan yhdessä heidän *kanssaan*. Tämän lisäksi jokaisen vapautta tavoittelevan toimintaohjelman välttämättömänä lähtökohtana tulee olla kansan maailmaa koskevien käsitysten syvälleikävä ymmärtäminen.¹⁵ Bouchtin alustuksen jälkeen oli Nyströmin vuoro. Hänen esityksensä sivistysliiton tulevaisuudesta oli käsitteellisesti ilmaistu toimintasuunnitelma freireläisen työn tekemiselle suomenruotsalaisen tavallisen kansan *kanssa*. Tämä merkitsi Nyströmin mukaan ennen kaikkea sitä, että FBF:n tuli luoda yhteys opiskelumielessä osattomiin ihmisiin ja saada heidät innostumaan opiskelemisesta. Nyström esitti, että toiminnan keskittyminen teoreettisesti ja ideologisesti tietoisille korkeakouluopiskelijoille suunnattuun tarjontaan pelkästään vahvisti yhteiskunnallista epätasa-arvoisuutta. Tämä voidaan tulkita vähemmistökommunisteja kohtaan suunnatuksi kritiikiksi. Epätasa-arvon vastustaminen vaati etsivää työtä, jota ei voitu tehdä ilman tukea jäsenjärjestöiltä. Nyström totesi myös, että naisten osuus FBF:n opintopiirien osallistujista oli yksi alhaisimmista suomalaisten opintokeskusten joukossa.¹⁶

Nyström oli erityisen kiinnostunut saamaan tietyn ihmisryhmän edustajat mukaan opintopiiritoimintaan: ”liikkeen veteraanit, joilla on runsaasti kokemusta niin työelämästä, maan historiallisista vaiheista kuin järjestö- ja poliittisesta toiminnasta.” Nyströmin mukaan veteraanien tiedot olivat korvaamattomia ”kaikelle edistykselliselle kulttuuritoiminnalle” ja vastamyrkkyä sille ”todellisuudesta vieraantumiselle”, johon oli syyppäänä vaikiintuneessa koulutuksessa esiintyvä tapa erottaa toisistaan ”tietäminen ja toimiminen”. Nyström maalaili dystooppisen kuvan senaikaisesta yhteiskunnan kehityksestä: ”[s]uhteemme todellisuuteen ja elämään on täysin teknisen kehityksen värittämää.” Tie takaisin kohti parempaa tulevaisuutta oli kuitenkin olemassa, mutta sitä ei oltu kivetty FBF:n Edgrenin aikana harjoittamalla kurssitoiminnalla tai kommunistien kaaderikoulutuksella:

Meidän tulee palata lähteille ja juurille löytääksemme ne konkreettiset suhteet, jotka ovat leimallisia pareille ihminen – luonto, ihminen – ihminen, ihminen – yhteiskunta ja ihminen – yhteiskunnan muutos. Tämän pyrkimyksen tulee näkyä suurina muutoksina opintopiireissä käytetyssä pedagogiikassa, jota on tällä haavaa häpeällisesti laiminlyöty.¹⁷

Yksi Nyströmin esittämän vision konkreettisista seurauksista oli ruotsalaisen *Bygd i förvandling* -hankkeen tuominen Suomeen. Nyström oli perehtynyt hankkeeseen työskennellessään lehtorina Nordens folkliga akademissa Kungälvissa Ruotsissa.¹⁸ *Bygd i förvandling* juonsi juurensa TRU:n (silloinen Utbildningsradion) samannimiseen ohjelmasarjaan, joka esitettiin vuonna 1974. Sarja johti laajaan ja aktiiviseen paikallishistoriaan keskittyneeseen opintopiiritoimintaan eri puolilla Ruotsia. Opintopiirihankkeena ruotsalaisen ABF:n puitteissa *Bygd i förvandling* käsitti oman paikallisyhteisön, mukaan lukien työväenliikkeen, historian kartoittamisen ja dokumentoinnin. Osallistujien motto kuului ”kaiva siellä missä seisot”; kirjan iskulauseesta tuli tunnettu muutamaa vuotta myöhemmin ruotsalaisen kirjailijan Sven Lindqvistin julkaistua samannimisen kirjansa 1978.¹⁹

Nyström esitteli hanketta vuosikokoukselle ja sanoi sen toimivan ”hedelmällisenä lähtökohtana perustettaessa suomenruotsalaisen työväenliikkeen perinteitä ja historiaa paikallistasolla tutkivia piirejä”. Piireissä eri sukupolvien edustajat saattoivat tavata materiaalin keräämisen ja kokemuksista keskustelemisen merkeissä. Piirien oli tarkoitus johtaa näyttelyihin tai kirjoihin kerätyn materiaalin välittämiseksi eteenpäin. Nyström tähdensi hankkeen toteuttamisella olevan kiire:

Kyseessä on kiireellinen tehtävä, koska monet ihmiset ovat jo niin vanhoja ja heidän mukanaan katoavat myös suulliset dokumentit ja itse koettu historia. Ja FBF:n 30-vuotisjuhlia vuonna 1976 ajatellen voisivat piirit kerätä korvaamatonta perusaineistoa.²⁰

Nyströmin mielestä osallistujat voisivat itse tuottaa oman opiskelumateriaalinsa, minkä lisäksi tietojen koostamisella ja välittä-

misellä tulisi olemaan emansipatorinen vaikutus. Kollektiivisesti ja omin käsin luodut itseopiskelun muodot tekisivät osallistujista media- ja valtakriittisiä. Opintojen tarkoitus oli myös ”opettaa kansa seisomaan solidaarisesti yhdessä”. Nyströmin esikuvana olivat Freiren johtamat lukutaitokampanjat, joissa kaikki lukemaan kykenevät olivat opettajia. Työväenliikkeen aikaisemmin harjoittama, teknologisesta ajattelusta ja byrokraattisista toiminnoista vapaa kansansivistystyö saattoi myös vaikuttaa innostavasti. Nyström päätti puheenvuoronsa lausumalla Bertolt Brechtin ruotsinnetun runon nimeltään ”Lyssna medan du talar”, jonka hänen mielestään olisi pitänyt olla jokaisen koulutuksen kanssa tekemisissä olevan iskulause:

Opettaja, opi!
Älä sano liian usein olevasi oikeassa, opettaja!
Anna oppilaiden itse tajuta se!
Älä pingota totuutta liikaa,
se ei sitä siedä.
Kuuntele puhuessasi!²¹

Kokouspöytäkirjan mukaan myöskään Nyströmin asiayhteyteen nähden radikaali ohjelma ei johtanut mihinkään varsinaiseen keskusteluun FBF:n suunnasta.²² Nyström itse arvioi 40 vuotta myöhemmin, että vallankahvassa olleita kommunistimiehiä ei niinkään saanut takajaloilleen hänen ja Bouchtin feminismin (heidän vuonna 1975 julkaistu kirjansa *Denna värld är vår! Handbok i systerskap* on keskeinen teos suomalaisen feminismin historiassa), vaan heidän esittämänsä ajatukset opintopiirimokradiasta.²³ Ajatus opintopiirien jäsenistä päättämässä itsenäisesti opintojensa sisällöstä ja suunnittelemassa sitä oli epäilemättä vieras niin FBF:lle ja kansandemokraattiselle liikkeelle kuin tuolloin Suomessa yleisesti vallinneelle näkemykselle opetuksesta. Bouchtin ja Nyströmin uudistukset olivat kuitenkin täysin linjassa Freiren näkemysten kanssa, joiden mukaan sorrettujen – eli kansan – tuli aina olla mukana tuottamassa sen käyttöön tarkoitettua opetusmateriaalia.²⁴

Freiren vapautuksen pedagogiikka saapuu julkisesti (ruotsinkieliseen) Suomeen

Freiren opeista innostuneen uuden johdon ensimmäinen vuosi FBF:n ruorissa sinetöi lopullisesti pesäeron Edgrenin hierarkkiseen ja sivistysporvarilliseen aikakauteen. 1. tammikuuta 1976 voimaan tullut uusi opintokeskuslaki oli poistanut taloudellisen yllkkeen ilmoittaa mahdollisimman monta toteutunutta opintopiiriä. Tämän ansiosta Boucht ja Nyström saattoivat johtamassaan toiminnassa keskittyä oman näkemyksensä mukaan asian ytimeen opintopiiritoiminnassa, eli laadun painottamiseen määrän sijaan.²⁵ Priorisoinnin seurauksena toteutuneiden opintopiirien määrä putosi merkittävästi; toimintavuonna 1974 piirejä oli ollut 158 kun niitä seuraavana toimintavuonna oli enää 100. Alueellisesti piirituotantotalous supistui voimakkaimmin Pohjanmaalla. Pohjanmaan kansandemokraattien keskuudessa ”pappina” tunnettu oppimestari Edgren ei enää ollut pyytämässä uhrauksia hyvän asian puolesta ja piirien lukumäärä Pohjanmaalla enemmän kuin puolittui 60:stä 27:ään. Turunmaalla piirien määrä väheni 32:sta 20:een ja kansandemokraattiselle nuorisoliikkeelle edelleen otollisen maaperän tarjonneella Uudellamaalla piirien määrä putosi 66:sta 53:een. Suomenruotsalaisen kansandemokraattisen liikkeen nuorentuminen näkyi selvästi opintopiirejä koskevissa tilastoissa: Suomen Demokraattisen Nuorisoliiton (SDNL) ja Sosialistisen Opiskelijaliiton (SOL) vastuulla oli yli puolet kaikista piireistä.²⁶

Niin kutsuttuihin naispiireihin panostamisesta huolimatta naispuolisten osallistujien määrä laski piirien yleisen vähene-
misen seurauksena 530:stä 368:aan. Naisten osuus sitä vastoin nousi 41 prosentista 46 prosenttiin. Selvä merkki FBF:n uudesta aikakaudesta oli kaunokirjallisuutta käsitelleiden piirien vähentyminen 70:stä 17:ään. Vähemmistökommunisteihin kohdistuneet puhdistukset näkyivät myös luento- ja kurssitoiminnassa. Luentoja pidettiin satunnaisesti ja varsinaisten kurssien sijaan FBF järjesti seminaareja. Pedagogiikan kannalta merkittävin tapahtuma oli FBF:n ja SKDL:n koulutuspoliittinen seminaari Helsingissä

22. helmikuuta 1976. Seminaarin tarkoituksena oli käsitellä ehdotusta SKDL:n uudeksi koulutuspoliittiseksi ohjelmaksi sekä kutsua koolle Svenskfinlandin ”edistykselliset opettajavoimat” keskustelemaan yhteisistä ongelmista. Seminaarin yhteydessä myös Paulo Freiren pedagogiikka esiteltiin teoriassa ja käytännössä Monica von Bonsdorffin toimesta tiettävästi ensimmäistä kertaa (ruotsiksi) virallisessa kansandemokraattisessa yhteydessä Suomessa. Esitys johti ”antoisaan keskusteluun” Freiren ajatusten soveltuvuudesta kansandemokraattisen liikkeen parissa harjoitetulle aikuiskasvatukselle.²⁷

Boucht ja Nyström olivat joutuneet tekemisiin Freiren pedagogiikan kanssa jo ennen seminaaria ja kuten olemme aikaisemmin osoittaneet, heidän FBF:n tulevaisuutta koskeva pedagoginen visionsa rakentui freireläisten, luottamuksen ja osallisuuden kaltaisten peruskäsitteiden varaan. FBF-kaksikon, ja erityisesti Nyströmin, innostuminen Freiren ajatuksista oli *de facto* syy siihen, että ”edistykselliset opettajavoimat” keskustelivat Freiren ajatuksista koulutuspoliittisessa seminaarissaan vuonna 1976. Nyström oli tutustunut Freiren vapauttavaan pedagogiikkaan *Bygd i förvandling* -hankkeen tyyppisin tavoin toimiessaan Nordens folkliga akademissa 1974. Tuolloin hän oli käynyt Freireä ja vaihtoehtoisia pedagogisia projekteja käsitelleen kurssin:

Minulle kurssi antoi lopullisen sysäyksen. Se toimi myös innoittajana työlle naisryhmässä, jota Birgitta (Boucht) ja minä olimme olleet perustamassa aiemmin samana vuonna. Mutta se myös antoi uskoa siihen, että avoimet keskustelut opintopiirien kaltaisissa pienissä puitteissa voivat johtaa energiaa pois repivistä ideologisista riidoista ja kanavoida sen rakentavaan dialogiin todellisuudesta sekä uusiin toimintamahdollisuuksiin.²⁸

Tässä yhteydessä on tärkeää nostaa esille nimenomaan suomalaiselle kansandemokratialle leimallisia piirteitä. Useimmissa länsieurooppalaisissa maissa oli pikemminkin sääntö kuin poikkeus, että Freirestä tuli seitsemänkymmentäluvun radikaalin vasemmiston koulutuspoliittinen guru. *Sorrettujen pedagogiikan* maine levisi laajalle sekä kolmannessa että ensimmäisessä maa-

ilmassa, ja kirja ilmestyi ruotsinkielisenä käännöksenä jo vuonna 1972. Freiren pedagogiikan ydinajatus, eli ongelmakeskeinen metodi, olikin tuohon aikaan ”edistyksellisten opettajavoimien” keskustelujen aiheena ympäri maailmaa. Ongelmakeskeinen metodi pohjaa ajatukseen tiedostamisesta (*conscientização*) ja se on Freiren vaihtoehto perinteiselle opetukselle, jossa oppilaat ovat Freiren mukaan ”säiliöitä” jotka opettaja ”täyttää” oppilaiden todellisuudesta irrallisilla asioilla. Opettajan, oppilaiden ja ympäröivän maailman muodostamassa dialogissa on kyse kriittisestä prosessista, joka paljastaa yhteiskunnallisen epätasa-arvon ja poliittiset ristiriidat sorrettujen arkipäivässä. Freireläisen pedagogiikan tulee aina sisältää sekä kriittisen reflektion että toiminnallisuuden elementit.²⁹ Freiren vapauttavalla pedagogiikalla saattoi olla sama vallankumouksellinen päämäärä kuin Suomen leninistisillä kansandemokraateilla – kommunistinen yhteiskunta – mutta kun tultiin kysymykseen kansan roolista omassa vapautuksessaan freireläisyyden tuli asettui kansandemokratian jättä vastaan. Freiren gramscilaisuuteen nojaava ajatus kulttuurisesta hegemoniasta ja alhaalta käsin tapahtuvasta itseoppineesta vapautumisesta erosi totaalaisesti suomalaisessa kansansivistystyössä 1970-luvulla vallinneesta hierarkkisesta tavasta ymmärtää pedagogiikka.³⁰

Suomalaisen Freire-tutkijan Aino Hannulan mukaan Freiren vaikutus on ollut Suomessa vähäistä muihin Pohjoismaihin verrattuna. *Pedagogia do Oprimido* ilmestyi suomeksi vasta 2005. Hannula ei kuitenkaan ole perillä freireläisten ajatusten saamasta kaikupohjasta FBF:ssä. Freireläisyyden tulo FBF:ään ajoittuu samalle ajanjaksolle, jolloin pasifisti ja pedagogi Helena Kekkonen sovelsi Freiren ajatuksia vankien parissa tekemässään opetustyössä.³¹ Nyström ja Boucht eivät siis olleet ainoastaan feministisiä edelläkävijöitä, vaan myös freireläisyyden tienraivaajia Suomessa. Historiantutkija Tauno Saarelan mukaan nimenomaan FBF olisi ensimmäisenä Suomessa esitellyt ”kaiva siellä missä seisot”-ajatuksen käynnistämällään *Bygd i förvandling* -hankkeella.³²

FBF piti aiemmin antamansa lupauksen panostamalla toimintavuonna 1975 eniten suomenruotsalaiseen versioon *Bygd i*

förvandlingista. Hanke käynnistettiin virallisesti Yttermarkin kylässä Närpiössä syksyllä 1975. FBF oli kutsunut puhujaksi ruotsalaisen pioneerin Ann-Katrin Tideströmin TRU:n Norrbottenin toimituksesta. Tapahtumassa Tideström kertoi, kuinka *Bygd i förvandling* oli pohjoisessa Ruotsissa toteutettu 500 opintopiirin voimin. Pohjalaiset vetivät Tideströmin selonteon pohjalta suuntaviivat Pohjanmaalla käynnistettävälle toiminnalle.³³

Nyströmin mukaan FBF:n *Bygd i förvandling* -hankkeen puitteissa perustetut opintopiirit toimivat ”Freiren hengessä”, koska piireihin osallistuneet ihmiset päättivät itsenäisesti työskentelytavoistaan ja tavoitteistaan. *Bygd i förvandling* oli Bouchtin ja Nyströmin lempilapsi. He pitivät *Bygd i förvandling* -opintopiirejä ”dynaamisena ja elinvoimaisena vastakohtana niille musertavan runsaslukuisille piireille, joissa marxismi-leninisin perusteita pännättiin uskontunnustuksenomaisella kaavamaisuudella, ja joissa kriittiset kysymykset oli kielletty.”³⁴

Nyströmin ja Bouchtin uudistukset heijastavat kuvaavalla tavalla poliittisten ajatusten ja ideoiden muuntumista, kun ne otetaan käyttöön tietyssä historiallisessa tilanteessa. Suomalaisessa kontekstissa freireläinen työskentely kansan *kanssa* merkitsi sitä, että Boucht ja Nyström kääntyivät kaaderien sijasta kentän puoleen. Kentällä he taas kääntyivät niiden ihmisten puoleen, joiden toimijuutta ei kansademokraattisessa liikkeessä oltu aikaisemmin tunnustettu – saati tunnustettu. Kyseeseen tulivat ennen kaikkea naiset. On myös merkillepantavaa, että Nyström näki *Bygd i förvandling* -hankkeen nimenomaan Freiren hengessä tehtävänä työnä. Nyström ei muisteloissaan kuitenkaan kehitele ajatustaan sen enempää. Grävrörelse-toiminnan ja Freiren ”temaattiseksi tutkimukseksi” kutsuman lähestymistavan väliset ideologiset yhteydet vaikuttavat silti kiistattomilta. Grävrörelse-toiminnan tavassa innostaa tavalliset ihmiset osallistumaan heidän omaa historiaansa ja kulttuuriaan koskevaan tiedontuotantoon on kiehtovia yhtymäkohtia temaattisen tutkimuksen menetelmän kanssa, jolla pyrittiin artikuloimaan ihmisten elämää ohjaava ja samalla yhteiskunnalliset vastakkainasettelut sisällyttävä ”ainutlaatuinen elävä koodi”.³⁵ Freiren mukaan temaattiset tutkimukset ja niihin

kuuluva kansan itsenäinen osallistuminen olivat avainasemassa pyrittäessä saamaan opetukselle kosketuspintaa kansan maailmankuvan kanssa. Freiren ja ruotsalaisen grävörörelse-toiminnan väliseen yhteyteen ei ole tähän asti kiinnitetty huomiota.³⁶ Tässä mielessä FBF muodostaa historiallisesti kiinnostavan tapauksen tulevalle tutkimukselle grävörörelse-toiminnan suorista ja epäsuorista yhteyksistä Freiren vapautuksen pedagogiikkaan.

SKP:n kaaderit ja vapautuksen pedagogiikan sietämätön keveys

Huhtikuun lopussa 1976 Boucht ja Nyström erosivat toimistaan vastalauseena yhdistyksen johtokunnan omavaltaisuudelle. Yksi irtisanoutumisen syistä oli johtokunnan päätös siirtää FBF:n toimisto KSL:n uusiin tiloihin, minkä Boucht ja Nyström näkivät huonosti peiteltyinä yrityksenä yhdistää FBF ja sen suomenkielinen vastine. Vähintään yhtä tärkeä syy olivat kuitenkin liiton pedagogiikkaa koskeneet riidat. Konfliktin piirteet kävivät ilmi Bouchtin ja Nyströmin johtokunnalle toukokuussa 1976 laatimasta viisisivuisesta kirjeestä, jossa he perustelivat päätöstään erota. Kirjeen sisältö ja SKP:n kaaderien vastaus ovat erityisen kiinnostavia, sillä niiden ansiosta meidän on mahdollista hahmottaa ja nimetä kansandemokraattisen liikkeen sisällä esiintyneitä, edistyksellistä kansansivistystyötä koskeneita ideologisia rintamalinjoja. Samalla käy myös ilmi mihin Suomen ruotsinkieliset kommunistit käytännössä vetivät sivistyksen vapauden rajat 1970-luvulla.

Kirjeessään Nyström ja Boucht kritisoivat johtokuntaa sen hyllyttävyydestä tukea sitä vapauttavaa pedagogiikkaa jonka soveltamisen puolesta kaksikko puhui, tai edes keskustella siitä. Vielä merkittävämmäksi asian teki se, että Bouchtin ja Nyströmin mukaan tämän pedagogiikan perusnäkemys ponnisti kulttuurista tehtyyn luokka-analyysiin, josta kansandemokraattisen liikkeen ainakin periaatteessa olisi pitänyt olla samaa mieltä. Boucht ja Nyström kritisoivat selvin freirelaisin sanakääntein SKP:n kaa-

derien hierarkkista sivistyskäsitystä ja sanoivat, että työväenluokalla ei ollut mitään tarvetta joutua ”porvarillisen kulttuurin kylästäväksi”, sillä asianlaita oli päinvastoin: työväenluokka tulisi kyllästävänsä kulttuurin.³⁷ Vaikka FBF:n harjoittama perinteinen sivistystyö oli ollut sekä muodoltaan hierarkkista että sisällöltään pitkälti porvarillista, oli sillä tästä huolimatta ollut omat kannattajansa johtokunnan jäsenten keskuudessa. Heille Bouchtin ja Nyströmin huomautus oli eittämättä karvas muistutus opetuksen ei-sosialistisesta luonteesta.

Nyström ja Boucht nostivat esille myös sen, että heitä oli epäsuorasti syytetty ”eksymisestä maolaisuuden, trotskilaisuuden, anarkismin, bundismin, separatismin ja nationalismien harhapoluille”. He kieltäytyivät vastaamasta syytteisiin, koska he eivät tunnistanee niistä itseään.³⁸ Kolme viimeksi mainittua ideologista leimausta olivat periaatteessa synonyymejä ja syynä niihin oli Bouchtin ja Nyströmin esittämä FBF:n suomenruotsalaisuuden puolustus. Jo 1950-luvun alussa SKP oli perustellut ruotsinkielisten puolueosastojen lakkauttamista samanlaisella retoriikalla.³⁹ Feminismin tuomitsemista Boucht ja Nyström eivät kuitenkaan sulattaneet: ”olemme sitä mieltä, että uuden naisliikkeen tekemät analyysit ja havainnot tulee ehdottomasti ottaa keskustelun aiheeksi työväenliikkeen piirissä.” He pahoittelivat sitä, että he eivät olleet saaneet aikaan keskustelua feminismistä FBF:n puitteissa, sillä sellainen olisi voinut johtaa feministisiä kysymyksiä koskevien ”harhaluulojen poistamiseen”.⁴⁰

Nyström ja Boucht päättivät erokirjeensä korostamalla uudemman kerran freireläisyyteen pohjautuvaa vakaumustaan, jonka mukaan ”porvarillisen kulttuurimonopolin” murskaaminen oli mahdollista vain työläisten luodessa itse oman kulttuurinsa, mikä puolestaan raivaisi tietä ”yhteiskunnan uudistamiselle”. He tähdensivät työväenluokan oman kulttuuriryöön olevan keskeisessä asemassa mitä tuli mullistaviin ”tuloksiin pitkällä tähtäimellä”, mutta tätä ei johtokunta pinnallisine asenteineen ja ”nopeiden poliittisten tulosten” vaatimuksineen ymmärtänyt. Boucht ja Nyström eivät aikoneet toimia omatuntojensa vastai-

sesti, mikä näkyy myös kirjeen päätössanoissa: ”Emme voi tinkiä vakaumuksestamme.”⁴¹

Tilannetta pidettiin niin vakavana, että se johti SKP:n ja SKDL:n ruotsalaisjaostojen yhteiskokouksen kutsumiseen koolle. Epävirallisten neuvottelujen aiheena oli FBF:n järjestykseen panemisen vaatimat toimenpiteet. Kriisikokouksen epävirallinen luonne teki mahdolliseksi avomieliset keskustelut nopeita toimenpiteitä vaativista ongelmista ja koko suomenruotsalaisen kansandemokratian perimmäisistä ongelmista. FBF:n puheenjohtaja Gunnar Asplund, joka oli myös SKP:n ruotsalaisjaoston puheenjohtaja ja puolueen keskuskomitean jäsen, sanoi FBF:ään liittyen, että Edgrenin valtakauden viimeiset reilut kymmenen vuotta olivat olleet vaikeita ja että johtokunta oli toivonut uuden komennon alkavan Edgrenin eläköitymisen jälkeen. Käytännössä tämä oli tarkoittanut liiton muokkaamista liikkeen tarpeita vastaavaksi, tarkoituksenmukaiseksi välineeksi. Toiveet olivat selvästi jääneet toteutumatta. Tämän sanottuaan hän totesi johtokunnan tyytymättömyyden Bouchtin ja Nyströmin työhön hyljättäin kasvaneen entisestään, koska nämä olivat jäsenjärjestöjen pyytämän jäsennellyn oppimateriaalin tuottamisen sijaan olleet kiinnostuneita ainoastaan kentän esittämistä toiveista. Asplundin mukaan Boucht ja Nyström olivat myös hylänneet KSL:n tuottaman oppimateriaalin pedagogisesti ala-arvoisena ja suomenruotsalaisiin olosuhteisiin sopimattomana.⁴²

Asplund oli pohtinut syitä toimitsijoiden ja johtokunnan välisen suhteen kariutumiseen. Hänestä paras tapa havainnollistaa ongelmat oli kertoa hänen ja toimitsijoiden välisestä keskustelusta pyramidiperiaatteen ja ympyräperiaatteen tiimoilta eräissä tapaamisissa. Asplund oli mainitussa tapaamisessa esittänyt kansandemokratian pyramidin muotoisena rakennelmana, jonka pohjalla oli suuri joukko hyvin vähän tietoa liikkeen toimintatavoista ja -tavoitteista omaavia jäseniä, ja huipulla puolestaan kourallinen hyvin koulutettuja jäseniä. Asplund oli käyttänyt pyramidivertausa osoittaakseen, että liikkeeseen kuuluvilla ryhmillä oli erilaiset koulutustarpeet. Freireläiset viittasivat kuitenkin kin-taalla leninistiselle pyramidihierarkialle ja sen huipulla nököttä-

ville koulutetuille puoluekaadereille: ”Mutta pyramidia pidettiin täysin vääristyneenä kuvauksena siitä, mihin koulutuksen tulisi pyrkiä. Vaihtoehdoksi pyramidille luonnosteltiin ympyrä.”⁴³

Ehdottoman arvojärjestyksen ja käskynjaon varaan rakentuneen liikkeen tielle asetui päinvastaisiin arvoihin nojaava visio. Kokous asetui pitkälti vallitsevan hierarkian kannalle. Liikkeen veteraaneihin kuulunut Runar Nordgren totesi, että yksilön tuli alistua ryhmän päätöksille ja valitteli ”tyttöjen joutumista risti-riitaan liikkeen kanssa”. Syynä tähän hän piti heidän puutteellista ideologista koulutustaan. Hänestä uusiksi toimitsijoiksi tuli valita opiskelutaipumuksia omaava työläinen sekä ”tämän esimieheksi maisterismies, joka pitää huolen siitä, että asiat hoidetaan paperilla pienintä yksityiskohtaa myöten oikein.” Ammattiyhdistysmies Ingmar Blom ei nähnyt mitään tarvetta vallitsevan kansandemokraattisen ideologian korvaamiseen uudella idealistisella ympyräideologialla. Samalla hän korosti pyramidimallin säilyttämisen tärkeyttä. Karl-Gustav Ståhlberg kertoi pietarsaarelaisien ammattiyhdistyksen jäsenten sanoneen, että ”Bygd i förvandling on ainoa asia mistä tytöt puhuvat”. Ståhlberg ilmaisi omana mielipiteenään, että ”kaikki menee päin helvettä, jos tyttöjen annetaan johtaa – heidän ideologinen tietoisuutensa on riittämätön”. Kokouksessa kuului myös sovinnollisempia äänenpainoja. Useat osallistujat olivat sitä mieltä, että ”tytöille” tuli antaa mahdollisuus perua irtisanoutumisensa, mikäli nämä sentään suostuisivat toimiston siirtämiseen.⁴⁴ Sovinnollisuuden syynä oli todennäköisesti se, ettei enemmistökommunistien keskuudesta löytynyt sopivia oppimispään omaavia työläisiä tai oikeaoppisesti papereita pyörittäviä maistereita. Periaatteellinen johtopäätös oli kuitenkin selvä: ympyrä ei sulkenut pyramidia sisäänsä, sillä pyramidi lävisiti ympyrän. Tai kuten puheenjohtaja Asplund myöhemmin tuli asian muotoilleeksi eräässä kulttuurista ja ideologista kamppailua käsitelleessä kokouksessa: ”FBF:n suurena tehtävänä on osallistua aktiivisesti ideologiseen kamppailuun ja sen se tekee kohottamalla kaaderien teoreettista tasoa sekä levittämällä työväenluokan ideologiaa massojen keskuuteen.”⁴⁵

Kriisikokouksen jälkeen FBF:n johtokunnan ja liiton toimittajajaksikon välinen konflikti saatiin sovittelua, vaikka sovinto olikin osoittautuva väliaikaiseksi. Boucht ja Nyström seurasivat FBF:n konttorin mukana KSL:n uusiin tiloihin ja johtokunta vakuutti liiton pysyvän jatkossakin autonomisena tekemällä asias- ta kirjallisen sopimuksen KSL:n kanssa.⁴⁶ Kaiken pohjalla ollut ongelma, eli ympyrän ja pyramidin vastakkaisuus, ei kuitenkaan ollut sovittavissa.

Freireläistä leirielämää jäähyväisten merkeissä

Kesällä 1977 FBF järjesti liiton ensimmäisen kesäleirin Moiki- päässä (ruots. Molpe) Pohjanmaalla, ”voidakseen kokeilla uu- den [freireläisen] pedagogiikan toimintaa käytännössä”. Leirin perusajatuksena oli ”kaikkien aktiivinen osallistuminen” leirin kaikkiin toimintoihin, keskusteluista leirielämän askareisiin, ja tavoitteena oli teorian ja käytännön yhdistäminen.⁴⁷ Boucht kertoi *Vasabladet*-lehdelle FBF:n uudessa pedagogiikassa olevan kyse ”aktivoivasta ja demokraattisesta opintojen muodosta, jon- ka tarkoituksena on vahvistaa omanarvontuntoa ja luottamusta omaan tietämykseen ja mahdollisuuksiin saada selvyys asioista”.⁴⁸ Leiri oli kaikesta päätellen menestys ja sitä seurasi osallistujien keskuudessa kiertänyt vihko, johon he saivat oman harkintansa mukaan tuottaa sisältöä yhteyden ylläpitämiseksi muiden leirillä olleiden kanssa. Vihko kiersi kädestä käteen runsaan puolen vuo- den ajan ja sen sivut täyttyivät niin henkilökohtaisista kuin poliittisistakin pohdintoista sekä lasten tekemistä piirustuksista.⁴⁹

Seuraavana kesänä kesäleiri järjestettiin Turunmaan saaristos- sa aiheenaan ”Pidä huoli resursseista”. Leirin aikana käsiteltiin muun muassa ekologiaan ja ympäristönhoitoon liittyviä kysy- myksiä, mutta myös inhimillisten resurssien vapauttaminen, ruokailutottumukset sekä työväenliikkeen historia ja nykyisyys lähellä sijainneessa Taalintehtaan vanhassa teollisuusyhdyskun- nassa kuuluivat ohjelmaan.⁵⁰ Leiri jäi viimeiseksi, jonka Boucht ja Nyström järjestivät FBF:n toimitsijoina. Keväällä 1978 he olivat

vähäeleisesti ilmoittaneet puheenjohtaja Asplundille jatkavansa toimissaan vain vuodenvaihteeseen asti. Nyströmin mukaan ”kuumimmat konfliktit ja riidat” olivat silloin jo takanapäin, vaikka he omien sanojensa mukaan jättivätkin taakseen epätoivoisen ja toiveissaan pettyneen liikkeen.⁵¹ Nyström puki tunteuksensa sanoiksi vuonna 1978 kirjoittamassaan, rahtusen freireläistä toivoa sisältäneessä runossa:

olen nähnyt tovereiden
lyövän toisiaan sanoilla
joita he käyttivät
tappavien lyömäaseiden tavoin
sen näkeminen sattui

olen nähnyt ihmisten kovettuvan
kynistyvän
ihmiset jotka eivät enää usko
sanoihinsa
joita he viskovat abstraktien joukkojensa päälle

olen nähnyt ihmisten mykistyvän
vetäytyvän takaisin kuortensa suojiin
”älkää koskeko minuun
jättäkää minut rauhaan”
olivat ainoat sanat
jotka heillä olivat enää jäljellä

mutta olen myös nähnyt ihmisiä
joita askarruttavat kysymykset
hehkuvat heissä lieskojen tavoin
elävän levottomuuden täyttämät
liikkeen elinhermot
sykkivät sydämet
suojamuri pimeyttä ja jähmettymistä vastaan⁵²

FBF:n freireläisen ajanjakson loppu sattui samaan aikaan toisen vuoden 1968 haarakkeen kuihtumisen kanssa; seitsemänkymmentäluvun vähemmistökommunistinen aalto, joka oli tempaissut mukaansa osan suomalaisesta nuorisosta ja opiskelijoista,

laantui laineiden hiljaiseksi liplatukseksi. FBF:ssä nuoruuden sävyttämän marxismi-leninisin äkillinen taantuminen manifestoitui nuorisojärjestöjen järjestämien opintopiirien lukumäärässä, jotka laskivat 75 piiristä toimintavuonna 1974 pyöreään nollaan toimintavuonna 1981.⁵³

Suomennos: Johan Ehrstedt.

Viitteet

- 1 Lenin 1946, s. 24.
- 2 Vähemmistökansallisuuden käsitteestä ja sen merkityksestä sosialistisessa työväenliikkeessä ks. Ahlskog, Kaihovirta & Wickström, ”Kansallisuus luokkataistelussa” tässä teoksessa.
- 3 Wickström & Ahlskog 2017.
- 4 Harri Edgren, ”Harri Edgren möter intet kulturmotstånd”, *Landsbygdens folk* 9.11.1962.
- 5 Wickström & Ahlskog 2019. Kts. myös Wickström & Ahlskog, ”Me elämme ja tulemme elämään” tässä teoksessa.
- 6 Styrelseprotokoll 10 september 1974, Folkets Bildningsförbund, KansaA.
- 7 Årsmötesprotokoll 23 april 1975, Folkets Bildningsförbund, KansaA.
- 8 Bolševistisen kansallisuusteorian ja suomenruotsalaisen kansallisuuden välisistä yhteyksistä ks. artikkelimme tässä teoksessa: ”Stalin ja Suomen ruotsalaisuus”.
- 9 Ks. esim. Kantasalmi 2004.
- 10 Lenin 1946, s. 38–40. Kursivointi alkuperäistekstissä. Lenin huomautti myös, että vallankumouksellinen luokkatietoisuus ei ole työläisten oman itseymmärryksen vaan sosialistisen teorian tulosta. Sosialistisen teorian syntyminen taas on mahdollista vain, kun aloitteen tekevät ”omistavien luokkien valistuneet edustajat, sivistyneistö”. Lenin muistutti myös, että itse Marx ja Engels olivat kuuluneet oman aikansa porvarilliseen sivistyneistöön. Lenin 1946, s. 31.
- 11 Årsmötesprotokoll 23 april 1975.
- 12 Freire 2005, s. 63, 70.
- 13 Ibid., s. 70–71. Kursivointi alkuperäistekstissä.
- 14 Årsmötesprotokoll 23 april 1975.
- 15 Katso esim. Freire 2005, s. 71, 75, 105. Pelkkä sorrettujen *puolesta* toimiminen johtaa vain kulttuuriseen invaasioon eikä heijasta muuta kuin johtajien ”kertomustautia”.
- 16 Årsmötesprotokoll 23 april 1975.
- 17 Ibid.
- 18 Carita Nyströmin sähköpostivastaus 23.6.2015. Nordens folkliga akademi oli Pohjoismaiden neuvoston aloitteesta vuonna 1968 perustettu kansanvalistuskysymyksiin keskittyvä koulutus- ja tutkimuskeskus.
- 19 Tideström 1973; Lindqvist 1978.
- 20 Årsmötesprotokoll 25 april 1973.
- 21 Årsmötesprotokoll 25 april 1973. Runon suomennos: Johan Ehrstedt.
- 22 Årsmötesprotokoll 23 april 1975.
- 23 Nyströmin sähköpostivastaus.
- 24 Freire 2005, s.117–118.
- 25 Årsmötesprotokoll 23 april 1975.

- 26 Verksamhetsberättelse 1974; Verksamhetsberättelse 1975, Folkets Bildningsförbund, KansaA.
- 27 Verksamhetsberättelse 1975, Folkets Bildningsförbund, KansaA.
- 28 Nyström 1997, s. 127.
- 29 Katarina Bjärvall, ”De fattigas pedagog”, *Pedagogiska magasinet* 3:2015, s. 73–75.
- 30 Fornaciari & Harni 2017, s. 39; Tuomisto & Salo 2006.
- 31 Hannula 2000, s. 7.
- 32 Saarela 1997.
- 33 Årsberättelse 1975.
- 34 Nyström 1997, s. 128–129.
- 35 Freire 2005, s. 119–125.
- 36 Vrt. Alzén 2011. Sven Lindqvist mainitsee innoittajikseen myös Latinalaisen Amerikan ja vapautusliikkeet. Ks. Lindqvist 1978, s. 44.
- 37 Birgitta Boucht & Carita Nyström, ”Till Styrelsen för Folkets Bildningsförbund”, Folkets Bildningsförbund, KansaA.
- 38 Ibid.
- 39 Wickström & Ahlskog, ”Stalin ja suomen ruotsalaisuus” tässä teoksessa.
- 40 Boucht & Nyström, ”Till Styrelsen för Folkets Bildningsförbund”.
- 41 Ibid.
- 42 ”Inofficiellt protokoll från möte på Kulturhuset om FBF 17.5.76”, FKP:s svenska sektion, KansaA.
- 43 Ibid.
- 44 Ibid.
- 45 ”Protokoll från diskussionen i arbetsgruppen ’Kulturell kamp och ideologisk kamp’ vid FBF:s 30-årsseminarium 20–21.11.1976”, Folkets Bildningsförbund, KansaA.
- 46 Styrelseprotokoll 2 juni 1976, Folkets Bildningsförbund, KansaA.
- 47 ”FBF-läger prövar ny pedagogik”, *Hufvudstadsbladet* 9.7.1977.
- 48 ”Barn och vuxna kan jobba ihop också på läger”, *Vasabladet* 6.7.1977.
- 49 ”Molpe-häftet”, Folkets Bildningsförbunds kansliarkiv.
- 50 FBF:s verksamhetsberättelse 1978, Folkets Bildningsförbund, KansaA.
- 51 Nyström 1997, s. 131.
- 52 Ibid., s. 130. Runon suomenos: Johan Ehrstedt.
- 53 Årsberättelse 1974; Årsberättelse 1981, Folkets Bildningsförbund, KansaA.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistot

Folkets Bildningsförbunds kansliarkiv, Turku
Kansan Arkisto (KansaA), Helsinki
FKP:s svenska sektion
Folkets Bildningsförbund

Sanoma- ja aikakauslehdet

Hufvudstadsbladet 9.7.1977.
Landsbygdens folk 9.11.1962.
Pedagogiska magasinet 3:2015.
Vasabladet 6.7.1977.

Kirjallisuus

- Alzén, Annika (2011): *Kulturarv i rörelse. En studie av "gräv där du står"-rörelsen*. Mölndal: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Fornaciari, Aleks & Harni, Esko (2017): "Antonio Gramscin hegemonian käsitteen relevanssi kasvatustieteelliselle tutkimukselle", *Kasvatus & Aika* 11:2, s. 39–51.
- Freire, Paulo (2005): *Sorrettujen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Hannula, Aino (2000): *Tiedostaminen ja muutos Paulo Freiren ajattelussa. Systemaattinen analyysi sorrettujen pedagogiikasta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kantasalmi, Kari (2004): "Kansan Sivistystyön Liitto: Toimintalinjoja ja refleksiivisyyden pulmia", teoksessa Kari Kantasalmi, Liisa Korhonen & Jukka Tainio (toim.), *Sivistystyön itseymmärrys. Tekstejä järjestöllisestä sivistystyöstä*. Helsinki: Kansan sivistystyön liitto, s. 7–71.
- Lenin, V. I. (1946): *Mitä on tehtävä? Liikkeemme päivänpolttavia kysymyksiä*. Petroskoi: Karjalaisu-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike.
- Lindqvist, Sven (1978): *Gräv där du står. Hur man utforskar ett jobb*. Tukholma: Bonnier.
- Nyström, Carita (1997): "Med Freire i hjärtat", Anna-Lisa Sahlström (toim.), *Röd lärdom. Folkets Bildningsförbund 1946–Framtiden*. Turku: Folkets Bildningsförbund, s. 126–131.
- Saarela, Tauno (1997): "Punaista opetusta", *Työväentutkimus*, <http://www.tyo-vaenperinne.fi/tyovaentutkimus/1997/2.html#Punaista%20opetusta> (haettu 11.10.2018).

- Tideström, Ann-Katrin (toim.) (1973): *Bygd i förvandling. Norrbotten*. Luulaja: Norrbottens Bildningsförbund.
- Tuomisto, Jukka & Salo, Petri (2006): ”Suunnittelupolitiikasta elämänpolitiikkaan”, Jukka Tuomisto & Petri Salo (toim.), *Edistävää ja viihdyttävää aikuis-koulutus. Aulis Alanen aikuisopetuksen laatua etsimässä*. Tampere: Tampere University Press, s. 13–30.
- Wickström, Mats & Ahlskog, Jonas (2017): ”Socialt och kulturellt medvetna medborgare: Socialistisk finlandssvensk folkbildning från samarbete till splittring i Folkets Bildningsförbund r.f. 1945–49”, *Historisk Tidskrift för Finland* 102:2, s. 255–285.
- Wickström, Mats & Ahlskog, Jonas (2019): ”Vi lever och kommer att leva. Kommunisten och bildningsborgaren Harri Edgrens kulturkamp för finlands-svenskarnas fortlevnad”, *Historiska och litteraturhistoriska studier* 94, s. 103–133.